

Az írói én világban „kicsinységének” és tehetetlenségének képe furcsa módon nem Budapest VII. kerületének sivársága közepette a leghangsúlyosabb, hanem Szabadkán, távozás előtt vagy visszatérőben. A *Fölmondásom története* című szövegben szinte „madártávlatból” tekintünk le a „fölmondás útján” haladó íróra, akit „rossz világ” vesz körül, a „jobb” ígérete csábít odaát, s akit közöny fogad itt és amott is.

Az *Ünnepnapok* szövegei leromlástörténetek: az élet ellehetetlenüléséről szólnak az otthon világában (az átváltozott, rosszá lett ismeretben, a szülővárosban), majd később idegenben (a nem befogadóban és nem befogadhatóban, odafönt). Valamennyi történet a távozás–kiábrándulás–visszatérés viszonyrendszerében bontakozik ki. Mind Karolina, mind a *Majdnem riport* fejezet író hőse, eleinte csak vendégeskedik a városban, majd később (némileg az ideiglenesség érzetével) fel is cseréliik szülővárosukat Budapestre, keresik helyüket az életben és a szerelemben is, mindkettejüket elutasítás fogadja mindenütt, minden területen, kiábrándulnak, és a visszafelé vezető utat építik. Így lesznek a rövid hazlátogatások valóságos ünnepé, például, amikor az író, karácsonyra hazlátogatva, halat cipel a táskájában, abban, amelyben egykoron jegyzeteit hordta. A Karolina-ciklusban egy érdekházasság szerencsétlen alakulástörténete pereg le előttünk, míg a *Majdnem riport* a szerelem elmúlásáról, kihűléséről, a tragikus veszteség élményéről ad képet.

A hold, a sziget és a többiek című fejezet valamennyi szereplője téblábolója, csellengője, elveszettje, tehetetlen szemlélője a világnak. Hősei utaznak, látogatóba mennek, kirándulnak, szerelmeskednek, barátkoznak, unatkoznak, elkeserednek: történik velük az élet. Egyik legkomplexebb szövege e résznek *A lenti város* című, amelyben a mesélő szereplő először szakad el a meghittnek és kedvesnek hitt szülővárostól, s kerül a lenti városba, amelyet idegennek érez, amelyet nem fogad el, és ahol először találkozik az emberi kapcsolatok felszínességével, ürességével, az emberi lét leromlottságának képzetével.

A közvetlen környezetben zajló események, a velünk történtek hatására, amelyek negatív irányultságúak, az elmúlt egynéhány évben irodalmunk égisze alatt több ún. távozástörténet nyert prózaformát, több könyv jelent meg, melyben írója otthona elvesztésének, kényszerű távozásának történetét mondta el. Szathmári *Ünnepnapok*ja egy újabb ilyen sorsrajzzal gazdagította, gazdagította irodalmunkat.

BENCE Erika

ÚJ NÉPRAJZI ÖSSZEFOGLALÓ

Beszédes Valéria: *Örökség*. Kis magyar bácskai néprajz. Életjel, Szabadka, 1995

Beszédes Valéria *Örökség* című „kis magyar bácskai néprajza” immár a negyedik összefoglaló munkája a hazai magyar folklórisztikának. Pénovázt Antal, Jung Károly és Bosnyák István művei után Beszédes Valéria könyve újdonságszámba vehető. Újdonsága a témához való közeledése, előadásának közvetlensége, bensőségessége, személyessége („Volt a családunkban egy idős, szent életű néni, aki voltaképpen nem is tartozott a rokonsághoz . . .” Vagy: „A nagymamára emlékezem, arra a szellemi örökségre, melyet ránk hagyott, gyerekeire és unokájára . . .” Vagy: „A néprajz ürügyén olvasóimmal már több alkalommal gyermekkori élményeim is megosztottam, mert minden bizonynal ezeknek is szerepük volt hivatásom megválasztásában . . .”), szemléletének tágassága és kutatókedvének frissessége. Nem szabályos néprajzi kiadvány készült tehát Beszédes

Valéria folklorista műhelyében. Azért sem szabályos, ne mondjuk, hogy rendhagyó, mert nem értekezik a néprajzi jelenségekről, hanem előad, népszerűsít, beavat, de nem tesz engedményeket sem. Érzékelhető, hogy leírása mögött egzakt ismeretek vannak, amelyek felölelik a magyar néprajz nagy területeit, de nem tapad a folklór hagyományos és kedvelt műnemeihez: a népdalhoz, a népballadához, a népmeséhez, hanem a népélet megnyilvánulásai felé fordult a figyelme, mintegy mozgásában és állandó változó állapotában látja a népéletet, illetve annak a könyvében felölelt szegmenseit. Csak néha-néha halljuk halk sóháját az eltűnő népélet „szépségeire” gondolva – az egykori lakóházról, vagy a nő viseletről való gondolkodásában. Már nem lát például hangosan kimondott tragédiát a kivetkőzésben, de örül, amikor azt látja, hogy „vannak azonban ünnepek, amikor a falu apraja-nagyja legszebb viseletét ölti magára”, hiszen „csakis így ünnep az ünnep”, ott, ahol még a népviselet szerves része a közösség életének.

Tudatos tehát, amikor figyelmét mindenekelőtt Bácskára, s Bácskának egyes területi egységeire (főképpen Szabadkára) összpontosítja. Ezt mértékkel és igen tudatosan tette meg írásai vezérfonalának, s mi több, a bácskai népélet (itt nemcsak a magyarra kell gondolnunk) eredeti vonásait hívja elő, valahogy olyan módon, ahogyan régi dagerrotípiákat rekonstruálni szoktak. Nem mulasztja el megjegyezni, hogy a középkorban a kaszát, a „későbbi korszakokban” ezen a vidéken kezdik alkalmazni először az aratógépet, illetve a cséplőgépet Szabadkán 1851-ben, 1852-ben pedig egy törökbecsei földbirtokos vásárolt ilyen masinát.

Nem nehéz felismerni, hogy Beszédes Valéria bátran és okosan használja a maga szerzte és a mások gyűjtötte adatokat. Ezeket gyakorlott könnyedséggel építi elbeszélésebe. Tudja, hogy Bél Mátyás feljegyezte, a kupuszinaiak már a XVIII. században is kertészkedtek; hogy a szegedi dohányosok már 1743-ban Ludason bérlők; Magyar Lászlóra hivatkozva írja, hogy a középkori Szabadkán kedden voltak a hetivásárok; hogy fennmaradt a csantavéri Dankó János kirablásával kapcsolatos leltár, amiből az asszony ruházkodására következtet; hogy az al-dunai székelyeket előbb Bácskába akarták telepíteni, majd megváltozott a terv, és a Telecskai dombok helyett a Dunához vitték őket; hogy Horgosra a rószkei menyecskék hozták be a paprikát éppen 1900-ban, vagy hogy a Palicsi-tavat boszorkányok varázsolták elő.

Nem szokványos néprajzi kalauz tehát Beszédes Valéria könyve, már azzal sem, hogy a népélet részleteit felvonultatva, az általa tárgyalt életjelenségek szintézissé állnak össze, mert a birtokában lévő mikrotények és élettapasztalatok mindig egymással kapcsolatban és egymást magyarázva-kiegészítve kerültek könyvébe. Így a teljesség benyomásával csukja be könyvét az olvasó, noha tudja, hogy nem a népélet teljességét kimerítő művet tartott a kezében.

Bevezetőjének első bekezdésében egyúttal előadja szándékát is, nevezetesen, hogy gyűjteményében a „jelennek egy-egy apró mozzanatával”, „hétköznapiaink és ünnepeink örökségével” akarja olvasóit megismertetni, de nyomban általános tapasztalatairól is vall, amikor azt mutatja meg, miért olyan sokszínű a vajdasági magyar népi kultúra.

Jó könyvet, értékeset és olvasmányosat méltathattam!

BORI Imre